

GÁL LÁSZLÓ ELSŐ VERSESKÖNYVE

BORI IMRE

Gál László költői szeszélye és szemérme egészen az utóbbi évekig eltitkolta előttünk első verseskönyvét. Hiába kéreltük, hajthatatlan maradt, és még akkor sem adta kezünkbe, amikor születése hetvenedik évfordulójára összegyűjtött verseinek, a *Rozsdás estéknek*, kiadását készítettük elő, s egy nagyobb, költői pályáját összefoglaló tanulmány írását terveztük. A költő, aki olyan gyakran mesélt ifjonti hőskoráról, első költői sikereiről, néhányuk pesti irodalmi köréről, Berda Józsefről, akivel együtt váltak ifjúvá levette a kamaszkor félszégeit, mereven elzárkózott, amikor első verseskönyvéről kellett volna beszélnie, s kajánul abban bízott, hogy a kis, jelentéktelen kötetet hiába keressük majd. Ne az induló költőt lásuk, hanem csupán a beérkezőt és a beérkezettet, ne gyöngeségeiben vizsgáljuk, hanem a teljes költői fegyverzetében élénk lépőt. Lélektani magyarázatát könnyűszerrel megtaláljuk ennek a húszéves önmagához való ragaszkodásnak, önmegtagadásnak és önletagadásnak — a kételyben, amely pályáját az elmúlt két évtizedben kíséerte, s amely költészetének egyik állandó motívuma lett. A „tudom mit ér dalunk szavunk . . .” (Most már) — ez a gondolat vibrált benne, amikor a verséről volt szó, s szüntelenül küzdenie kellett az értékebe vetett hitéért, a „szóért”, amely nem papírsarkány a szélben. Ha még élete utolsó éveiben is ezekkel a végeredményben termékenyítő költői gondokkal küzdött, elképzelhető, hogy ifjúi önmaga iránt még nagyobb kételyeket táplált, megmosolyogva a gyermek-Prométheuszt, aki csak játszott a költészet tüzével, s húszévesen azt hitte, leopta az égből a háború utáni nyomorúságával küzdő emberiség kedvéért, hiszen azt a diákkört, amelynek tagja volt akkoron, Prométheuszról nevezték el.

Ez a fiatal költői tűz a csalódás tájait világitotta be, s ha nem

állna az első Gál-versek mögött a hitelesítő életmű, nem is lenne más feladatunk, mint megállapítani, hogy az ifjú költő, húszéves korában, a szokványos, tehát kamaszos költői sápkórban szenvedett, hogy törvényszerűen pesszimista volt, hogy az életuntségnek azokat a fáradt hangjait szólaltatta meg, amelyek a sokat élt, sokat csalódott embereket szokták jellemezni. Tehát, hogy pózol, mint minden fiatal költő, szerepeket próbálgat, s éppen tetten értük, amikor a legsötétebb maszkját ölti fel, s zordonan kérdezi, miként Beköszöntő című versében olvassuk: „Emberek, van még álmotok?” Mert a húszéves Gál László, a *Húsz év* című verseskötetnek tizenkét versében, kiabálóan pesszimista, aki még nem is volt harcban, s máris a vereség kesernyés bánatát ízlelgeti, és iskolai tanulmányaira emlékezve sikoltja: „Vae victis!” — pontosan meghatározva ennek az életérzésnek határait is:

Húsz év, borongó, csöndes hangulat,
fakó mosoly, könnyes pillák alatt.
Húsz év, húsz tavasz szent keresztje,
nagy indulás és vesztett akarat.

Nem hiszek már reggelek jöttében,
derűs álmok álmos alkonyában.
Fáradt keservvel húzom az ígát,
pedig egyszer pirkadásra vártam.

Pedig egyszer pirkadásra vártam.
Kacagó dölyffel vártam a napot.
Végtelen vergődést, céltalan hiába,
Nekem az élet mást sohsem adott.

Nekem az élet mást sohsem adott,
céda szerelmet, festett vágyakat.
Az álmaimat reggelek rabolják
s a Hajnalomra a köd rászakadt.

A Hajnalomra rászakadt a köd
és nem bírok már úzni árnyakat.
Vae victis, jaj, de nincs már több erőm,
hogy dűlt hitekre újak álljanak...

(Vae victis)

Az „ora pro nobis” versei ezek, „memento” akar lenni mindegyik, tavasz-siratás, ahogy verscímei sorakoztatják a temetés-hangulatnak a vallási életből vett kulcsszavait, holott nyilván csak az első bűn, a versekben felbukkanó „céda szerelem” íze ecetesedik az álom és a való határterületein táborozó fiatal költő ihletében:

Csókjaimat, mit uccára vittem
s festett, hazug, hamis ölelésem . . .
Megtagodok minden álnok vágyat,
megtagodom, hogy eddig is éltem!

fehéren és tisztán most születtem,
néked, érted, temiattad élek!
Lemosom a megfizetett vágyat
s ártatlanul indulok elébed . . .

(Hélának I.)

Mert ez a „Héla”, akit négy versben ünnepel, nem valóság, hanem csak álom. „Asszonyom, akit még nem is tudlak . . .” — beszéli ki ezt a jellemző költői ráfogását, mintha Ady nyomában járna itt is, aki a „vár fehér asszonyát” énekelte. Költőnk „fehér hús évé szent asszonyát” idézi a Hélának című kis ciklusában, s ha Ady elbocsátva Lédát, a „voltál, mert láttalak” gondolatot játszott ki, Gál László a „vagy, mert képzellek” gondolatból indul ki. Sajátos petrarcizmus ígérete lappang ezekben a Gál-versekben. „Olaszos”, ha apró jelzetek után indulunk, s figyelünk a Giuseppe Parini után írt „La morte e la primavera” című versére, vagy a Roma című olasz nyelvű dedikációjára („Al mio caro amico, Paolino Manerba con una fraterna stretta di mano.”), mert azután a költő életútja is Itáliába visz majd, a „Napvárosba”, ahogy Rómát nevezi. Valójában azonban elsősorban Ady kezébe kapaszkodik, s a Léda-szerelem verseinek a motívumaiból költi a maga szerelmes verseit. A Nász címűben igen szembetűnő ez a versélmény:

A násznép arca hófehér volt
S a kriptá alján ónszínű sötét.
Remegve fogtam meg hideg kezét
(Az ablakon a holdfény haldokolt.)

A homlokán égett a bélyeg,
 Szemében vibrált a bűn s a kétség
 (Ma éjjel jegyzett el az Élet)
 S a kórban a cirkumot lihegték.

S már visz magával éjszakákon át
 (A láz, a vágy, a bűn most mind rokon)
 Új utakon és régi álmokon...

S még kiabálóbb a Beköszöntő első két sorában:

Idegen ország minden ember,
 órjas, félelmes nagy titok...

Ez az a verskör, amely közös kincse volt nemcsak annak a kis társaságnak, amelyben az ifjú Gál László mozgott, hanem a nálánál fiatalabbaknak is, ha József Attila költészetének egészen korai szakaszára gondolunk s ebben azokra a versekre, amelyeket éppen 1922-ben, a Gál-versek keletkezésének idejében írt „vergődő diákként”. Erre figyelmeztet a Gál Lászlóval együtt fellépő Fábrián György verseinek sora is, amelyek „álmoreliefek”, s amelyekben a költő barát a „fájdalom szülöttjének” nevezi magát, verset dedikálva „Babits Mihálynak alázattal”, „Raith Tivadarnak szeretettel”, s Gál Lászlónak, „kit nagyon szeret”. Ha ebből a versvilágból nézzük az ifjú Gál László költeményeit, nyilvánvalóan pózainak „őszinteségéről” kell beszélünk: költőileg az „igazat” mondja, amikor életfájdalmait, álmait, vágyait egy akkor divatos költői közhelyrendszer szabályai szerint formálja verssé.

A *Hús év* verseiben azonban ott van a költő Gál László is — egy gondolatban, egy hangvételben, amelyeket mintegy az érett s hetvenéves költő hitelesít, kétségtelenné téve, hogy éppen a költő „őszikéiben” kibomló élményvilág az, ami nem az öregkor költői hozadéka csupán, hanem költőnk legállandóbb, egész pályáját végigkísérő élménye, s nem véletlen időről időre való felbukkanása sem költészetében. Az 1902-es nemzedékről van szó, amelyet joggal nevezünk elveszett nemzedéknek. Frontot nem látott, de a háború hazugságát és nyomorúságát megélt gyermekkor döbbsenti a húszéves fiatalembert, s készíti panaszra. Beköszöntő című versében halljuk először a későbbi versekből jól ismert „in extremist”:

Az én álmomat vad zsvvaj kavarta,
 béna láb és megcsonkult kezek.
 Altatót ágyúszó orgonázott
 s a párnámon véreső vétkezett.

Jézus helyett Júdás lett az Isten
 és megfertőzött minden kisgyerek.
 A torkomat harapja már a pernye:
 Ébredjetek fel végre Emberek!...

Ez az a gondolat, amelyet a harmincas évek elején hazatérve, itthoni költészetének már a legkezdetén megszólaltat az „én kilencszázkettes vagyok”-nak tizenhárom évvel azelőtt felismert igazsága továbbéléseként. Hivatkozhatunk a Nem akarok 33 éves lenni című összefoglaló jellegű versére, vagy az És most megint című ugyancsak második világháború előtt írt költeménye alábbi soraira, hogy bizonyítsuk a Beköszöntő gondolatának aktív költészeti voltát:

Még alig láttuk meg az igazi napot,
 már jöttek hosszú sorban a vakok
 és a fülünkbe falábak kopogtak.
 Oh, anyáink mennyit zokogtak
 és nem meséltek Tündér Ilonáról...

Erre futnak rá a második világháború élményei, s az ebben meg­lapuló hazugság-motívum, a becsapatottság érzése lesz az, ami kibomlik majd a harmincas és hetvenes évek verseiben. A „Jézus helyett Júdás lett az Isten” képlet Gál László költői világformuláinak egyikévé vált tehát, s hogy azzá válhatott, hogy nem sorvadt el, azt az elmúlt fél évszázad története magyarázza, mint ahogy forrásánál is történelem áll — a háborúval, amely elrabolta boldog gyermekkorát.

De a harmincas évek második felében született versek viszik tovább a húszéves költő anya-versének a gondolatát is. Az Anyám­nak című versétől egyenes út vezet a Kovilji altatódalig, s a kései Muskátliig, amelyben a költő anyja halálát siratja:

Szeme könnyes s minden éjszakán,
 fölém hajol és megcsókol Anyám.

— — — — —

Szeretném megcsókolni a kezét,
Ő mondta el az első szép mesét.

(Anyámnak)

Majd tíz év után:

Aludj, fiam, csicsija-kisbabám...
Ugye, anyám,
emlékszel még? Én egyre látlak
s most megköszönöm az első mesét...

(Kovilji altatódal)

A *Húsz év* egyetlen versében megtaláljuk a kései Gál-költészetnek az ősképét is, benne az oly jellegzetes hangvételt, az annyira őt jellemző szóhasználatot a szóismétlések kiváltotta sajátos benyomással, a kesernyés melankóliát, amely már ennek az egészen fiatal költői világképnek minden eresztékét kitölti. A világra ébredő értelem borzongása, a megfosztottság érzése, a boldogság elvesztésének tudata, a világhiány és a korai halálgondolat ötvöződik már össze ebben a versben. Egyik kései versére sem hasonlít, de majdnem mindegyikre asszociálhat az olvasó:

... Amikor még kérni tudtam,
sírni tudtam, várni tudtam.
Be kár is volt felébrednem,
Istenem, de jót aludtam!

Visszasírom, visszakérem:
Add vissza a gyermekségem!
Aki úr vagy, hogyha úr vagy!

— — — — —
Hisz keresztút előtt állok:
ímé, itt az élet útja.

Anyám, élet, álmok, vágyak,
a holnapok úgysem várnak.
Úgysem várnak nagy remények,
csak lidércfény ami éget.

Kialudtak már a lángok
s lehajlottan, kába fejjel,
Ave Morte... én megállok.

(Memento)

A költői kezdetekben a költő véghangjainak szinte teljes polifóniája megszólal tehát. Amikor a *Húsz év* versei révén a költői indulás idejébe pillantunk, nemcsak az első verseskötet nélkülözhetetlen tapasztalatai után nyomozhatunk, hanem a költő egész pályájának jellemzőire is figyelniünk kell, árnyalatokra, amelyek az első kötet verseinek kontextusa nélkül nem lennének érzékelhetők. A Gál László-i „állandóságra” gondolunk itt elsősorban: amit e versek ismerete nélkül az öregkor oly értékes hozadékának tartotunk, most már a költőt pályáján végigkísérő létélményként kell értelmeznünk. Nem a költő „őszikéi” születtek, de ezekben az „őszikékben” alakultak ki szólamai, s formálódtak változatokká, példázva, hogyan válik az ifjúkori, a húszéves érzelmi virtualitás az öregkor költői valóságává, a dadogó életélmény egy nagylélegzetű költészetben megszólaló létélménnyé.

MEGJEGYZÉS:

Itt van az alkalom, hogy minden eddigi bibliográfiai leírás ellenében Gál László első verseskötetének adatait adjuk: *Novellyra*. Versek, elbeszélések, novellák. Írták: Fábíán György, Gál László, Harsányi Tibor. Budapest, 1923. 80 old.

A kis kötetben mind a három szerzőnek a műve külön címmel jelent meg. Ezek szerint Gál László kötetének a címe az eddigi hivatkozások ellenében a következő: *Húsz év*. Versek. A kötet 12 verse a következő sorrendben jelent meg: Beköszöntő; Vae Victis; Ora pro nobis; „La morte e la primavera”; Memento; Anyámnak; Nász; Roma; Héjának I., II., III., IV. A versek a *Novellyra* 13—25. oldalán találhatók.